

0625

A MAGYAR HÍRLAP HÉTVEGI MELLÉKLETE
2016. JÚNIUS 25.
SZERKESZTETTE: PETÁN PÉTER
MŰVÉSZETI VEZETŐ: SALÁT ZALÁN PÉTER

S Z Í V V I R Á G

Mark Twain: Tom Sawyer kalandjai (részlet)

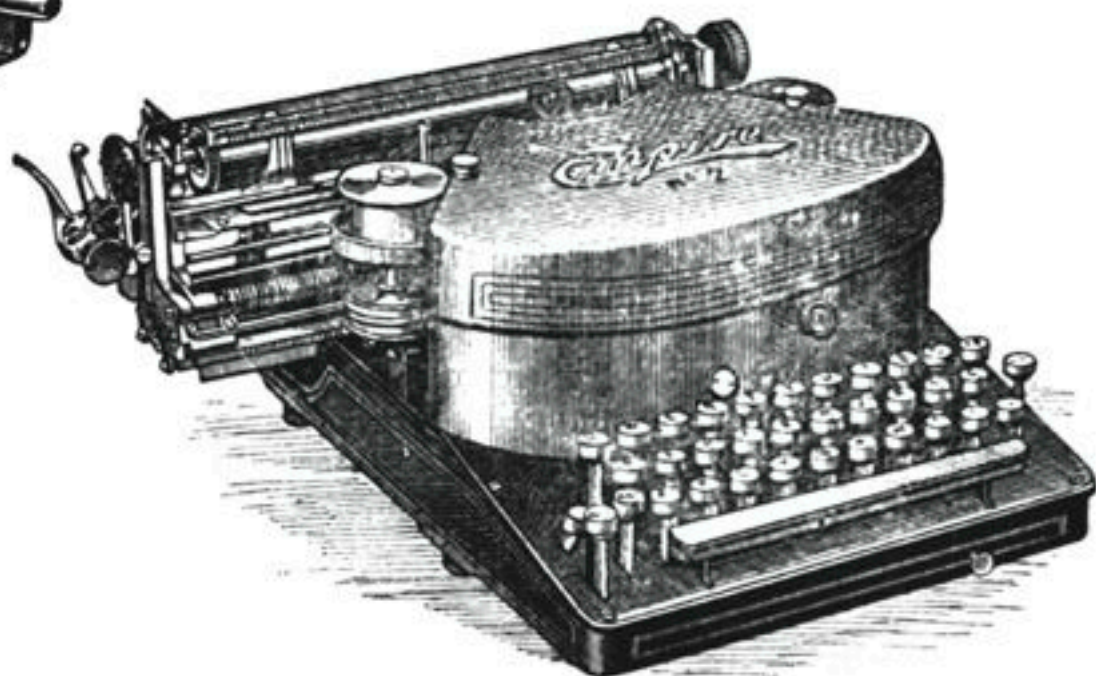
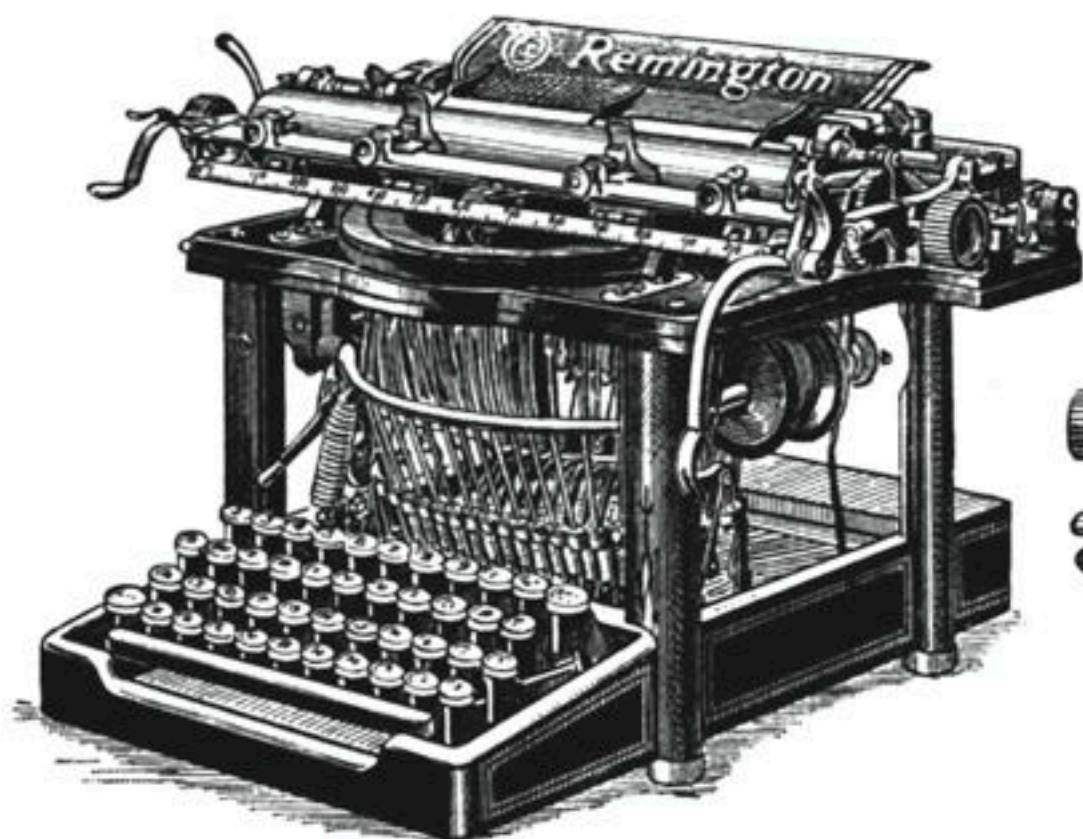
...Tom pedig egyedül hazafelé indult. Amikor Jeff Thatcher háza elé ért, a kertben egy idegen kislányt látott meg – egy édes, kék szemű, szőke teremtést fehér nyári ruhácskában, két szép, hosszú copffal. A kislány fegyverek nélkül is elejtette a diadalmas hőst. Szívéből nyomtalanul kitörölte egy bizonyos Amy Lawrence képét. Pedig Tom azt hitte, rajongó imádatlalt, őrzöngő szerelemmel szereti – s most, íme, kiderült, csak szegényes, könnyen tovatűnő jóindulattal nézte Amyt. Hónapokon át küzdött érte, alig egy hete, hogy megvallotta neki érzelmeit, hat rövid napon át ő volt a világon a legbüszkébb, és íme, Amy semmivé lett, eltávozott szívéből, mint ahogy a hívatlan vendég nyomtalanul otthagyja a házat.

Lopva csodálta ezt a tüneményt; tudta, hogy a kislány észrevette, de úgy tesz, mintha nem is látná, hogy a kertben van valaki, és kamasz módra, gyerekes „mutatványokkal” igyekezett megnyerni szíve hölgyét. Éppen a kezén járt, és a kerítés felé pislogott, amikor észrevette, hogy a kislány befelé indul. Tom a kerítéshez rohant, vágyakozva bámult be, és abban bízott, hogy egy darabig még kint marad. A kislány meg is állt a lépcsőn, de aztán végérvényesen az ajtó felé fordult. Tom mélyen elszomorodva felsóhajtott, a kislány már a küszöbhez ért, de a következő pillanatban, mielőtt belépett volna az ajtón, egy szál árvácskát dobott keresztül a kerítésen, és Tom szívében újjáéledt a remény. Odarohant, de egy-két lábnyira tőle megállt; majd kezét ellenzőül szeme fölé emelte, s úgy bámult az utca túlsó vége felé, mintha ott valami érdekeset vett volna észre. Hirtelen felkapott egy szalmaszálat. Ezt az orrán próbálta egyensúlyozni, fejét hátrahajtva sunyított az árvácska felé, mind közelebb és közelebb lopózott hozzá, végre sikerült két lábujjával megkaparintania, és a következő pillanatban, drága kincsével együtt, úgy eltűnt az utcasarok mögött, mint a kámfor. De csak egy percre rohant el – csak éppen annyi időre, hogy a virágot belül a kabátjára a szíve fölé tűzze. A virág ugyan inkább a gyomra fölé került, de Tom elég járatlan volt a bonctanban, és nem vette szívére az ilyen apróbb tévedéseket. Hamarosan újra megjelent az ablak előtt, és késő estig ott „lógott”, néhány gyönyörű tornamutatványt hajtott végre, akárcsak az első alkalommal, de a lányka nem mutatkozott többet, és így Tomnak azzal a sovány vigasszal kellett beérnie, hogy a kislány valamelyik ablakból figyelő működését. Végül is kelleetlenül hazavonult.

(Fordította Koroknay István, a fordítást átnézte Karinthy Frigyes)

A világirodalom első, írógéppel írt regényének kéziratát Mark Twain készítette el 1874-ben. A Tom Sawyer kalandjai egy Remington gépből bújtak elő.

Courier, Facit, Remington, Continental, Adler, Ideal, Underwood, Oliver, Mercedes, Olympia, Smith Corona, Silenta, Neumann, Erika, Canon, Philips, Samsung, Optima, Robotron, Consul, Royal

Világcégek tucatjai láttak fantáziát az írógépgyártásban, a Remington például a varrógépeket cserélte le a betűkre
 FORRÁS: WIKIPEDIA

Rheinmetal, Hebrós, IGV, Panasonic, IBM, Torpedo, Olivetti, Triumph, Colibri, Hermes, Halda, Supermetal, Zeta, AEG, Everest, Fortuna, Gorma, Kappel, Siemag, Glashütte, Monarch, Smith Premier, Hammond

Az ötvenkétszer feltalált szerkezet

Nem mondunk újat azzal, ha azt állítjuk, hogy a világ egészen másként működött régen, mint most. Így fordulhatott elő, hogy az egyik népszerű technikai eszközt, az írógépet végleges kialakulása előtt ötvenkétszer találták fel.

A 18–19. század mainál lényegesen lassúbb kommunikációs módszereinek, részben pedig az egymástól nagy távolságokban dolgozó műszerészmesterek elszigeteltségének köszönhető az írógép megalkotása, de igazából egyetlen embert sem nevezhetünk meg az írógép feltalálójaként. Sokan alakították és fejlesztették ezt a később világsikert elérő szerkezetet.

Az írógép fejlődése azonban dokumentumok segítségével már 1714-től nyomon követhető. Egy angol ember, Henry Mill jegyeztette be a szabadalmát, a gép eltűnt, a szabadalmi levél megvan: „Egy gép vagy mesterséges rendszer egyes betűknek egymás után való leírására, amelyek a papíron vagy pergamenen olyan tisztán és érthetően látszanak, hogy nem lehet a nyomtatástól megkülönböztetni.” Mill a készüléket a leírás szerint egyértelműen vakoknak szánta. Kortársai hasonló próbálkozásai szintén ezt szolgálták, nem az írás mechanikus részét próbálták gépesíteni, hanem a vakoknak akartak segítséget adni az íráshoz.

Ezen a nyomonvonalon haladt a talán leghíresebb magyar mechanikus, Kempelen Farkas. Mária Terézia vak keresztlányának, Mária Paradisnak – aki egyébként kora legendás énekművésze volt – szerkesztett írógépet, vagy ahogy akkor mondták, dombornyomású íróprést. Kempelen Farkas először is megtanította olvasni a vak leányt. Kartonból kivágott betűi segítségével egy hét alatt sikerült mindez neki. Mária Paradis az ábécét az ujjaival tapintva olvasott. Kempelen azonban ennél többet akart. Újabb betűit bádogból készítette, ezeket egy acél sín pár közé helyezte, előbb tussal megkent párnára, aztán papírra nyomta. Egyfajta pecsét készült tehát, és a segítségével összerakott Ovidius-verssor látszott. Ez azon-

ban kevés volt egy vak olvasónak. Mivel írásról lett volna szó, Kempelen a bádogbetűket összekeverte, majd csukott szemmel a betűket az ujjaival kitapintva sorba rakta. A szavak után betűhelyeket hagyott. Miután újra elvégezte a pecsételést műveletét, megnézte a papírt, ott volt rajta a hibátlan latin szöveg. Mária Paradis 1779-ben egy pozsonyi újságban köszönte meg Kempelen Farkasnak a gépet: „Tekintetes Uram! Vak tanítványát a legnagyobb boldogsággal tölti el, hogy az ön segítségével írni és olvasni tud. Talán az ön szemében is megrezdül a könny, mialatt első levelemet olvassa, amelyet az ön géppel írtam, s amelynek kezelésére is ön tanított meg.” Kempelen Farkast világszerte csodált sakkautomatája mellett tehát a vakok számára megszerkesztett domború betűs írógépe, szedő- és nyomtatógépe és az általa legfontosabbnak tartott találmánya, a beszélőgép is a legnagyobbak közé emelte.

Időközben az írógép vaksegítő masinából a látók egyik legfontosabb eszközévé fejlődött. Austin Burt 1829-ben előállt Topograph nevű írógéppel. Rá négy évvel a francia Xavier Progin először használt váltószerkezetet, melyet nyomdai tollnak neveztek.

Az olasz Giuseppe Ravizza 1837-ben beleszerkesztette a gépbe a festékszalagot, haláláig kísérleteket végzett el tizenhét írógépmodelljén, az írózongora nevet adta legsikerültebb gépének. A Charles Thurber 1843-ban szabadalmaztatta gépen a betűkarokat kör alakban helyezték el. A kiválasztott betűt a leütési pontba fordították, majd annak becsapódása után a papírhenger – amelyet szintén Thurber alkalmazott először – egy betűközzel továbblépett. Charles Wheatstone angol fizikus és magyar társa, Pickler József 1850-es írógépén sajátos billentyűmezőt alakított ki. Hat évvel később az amerikai egyesült államokbeli John H. Cooper az írógép betűit egy elfordítható korong kerületének alsó részére rakta. A dán P. Melling Hansen gyártott először sorozatban

írógépeket 1867-ben. Szerkezetén, amelyet írótümbnek nevezett, az ötvennégy billentyűvel kizárólag nagybetűket lehetett írni.

A sok írógép-feltaláló között ott volt az 1822-ben a tiroli Patschinsban született Peter Mitterhofer. Az asztalosmesterséget kitanult Mitterhofer sokáig, negyvenéves koráig szülőföldjétől távol, Franciaországban, Hollandiában és Németországban lakott. Miután egy ács lányával házasságot kötött, visszatért szülőfalujába. Mitterhofer igen sokoldalú ember volt. Az asztaloság mellett ácsmunkákat is vállalt, kitűnő hangú énekesként a falusi mulatságok főszereplőjeként lépett fel, és ha ez sem elég, Mitterhofer hasbeszélő is volt. Az már csak ráadás, hogy remek hangszerkészítőként is számon tartották. Első, fából készült kísérleti írógépét, a bécsi modellt 1864-ben készítette. Rá két évre aztán megszerkesztette első működőképes írógépét, a merániai modellt. Bécsben, a császári udvarban mutatta be. Ferenc József kétszáz guldent adott Mitterhofernek, annyira megtetszett neki a szerkezet. Továbbfejlesztésére már nem akadt pénz, Mitterhofernek még a szabadalmaztatásra sem volt lehetősége.

Forradalmi változást hozott az amerikai feltaláló, Christopher Latham Sholes fellépése, aki 1866-ban egy nyomdászársával olyan szerkezetet készített, amellyel csekk-könyvek lapjait vagy vasúti jegyeket lehetett sorszámmal ellátni. Később döbbsentek rá, hogy a számok mellett betűket is használhatnak, így szavakat is leírhatnak. Sholes 1867-ben Samuel W. Shoule nyomdással és Charles Glidden műszerész-szel Millwaukee-ban összeállította azt a gépet, melyet a modern írógépek közvetlen elődjének mondhatunk. Egy konyhaasztalra szerelték fel a gépet, egy régi távíró billentyűzetének segítségével festékszalagra ütöttek betűket.

Szabadalmukat 1868-ban jegyezték be, Sholes egy másik jelentős találmányával, a ma is használatos QWERTY billentyűzetkiosztással együtt. Sholes az ábécé betűinek sorrendjét

akarta követni a billentyűzet megtervezésekor, ám a betűket lecsapó lengőkarok gyakran összeakadtak. Ezért olyan elrendezést alakított ki, amelyben a leggyakrabban használt betűk egymástól távol, a billentyűzet széleire kerültek, a bal felső sor angol betűi adják ki a QWERTY sorrendet. (Ennek Magyarországon használt változata, a QWERTZ német eredetű, tudniillik a németben felcserélték a Z és az Y betűket, mert a Z sokkal gyakoribb náluk.)

Egy bizonyos James Densmore nevű olajmagnás támogatásával a feltalálók több tucat írógépet csináltak, amelyeket darabonként kétszázötven dollárért adtak el. Ez nagyon sok pénznek számított akkoriban, ennyibe került huszonöt dekagramm arany. A bonyolult és költséges írógépfejlesztésbe befáradtak a feltalálók, végül Sholes eladta találmányát a fegyverek és varrógépek már akkor világhírű gyártójának, a Remington cégnek.

Tanulságos, hogy mit jelent az, ha valakiből hiányzik az üzleti érzék, a feltaláló tizenkétezer dollárt kapott, az olajmagnás Densmore részsedésért járult hozzá az átadáshoz, és végül másfél millió dollár haszonra tett szert ezáltal.

A Remington Standard írógép 1878-ban indult el világhódító útjára. Varrógépállványzatra szerelték – ezen nincs mit csodálkozni, hiszen a Remington a varrógépüzemét állította át írógépgyártásra –, néhány év alatt százezer írógépet értékesítettek, és a szerkezet gyors, látványos, és nyugodtan kijelenthetjük, hogy világhírt futott be.

A szerkezetek lényegét érintő változtatások a 20. század első felétől kezdve már nemigen történtek, az írógépek formája, mechanikája némiképp korszerűsödött ugyan, megjelentek az elektromos készülékek, aztán rövid ideig a gömbfejes írógépek jöttek divatba, ám az 1980-as elején megszüntették az írógépek gyártását.

Beköszöntött a számítógépek korszaka.

DIPPOLD PÁL

A legjobbnak tartott Torpedo is az Underwood mintájára készült

COURIER Az első sorozatban gyártott írógépek egyike. Gyártási ideje az 1800-as évek végére tehető. Érdekessége, hogy a betűkarok oldalról billennek és a betűfejen három jel van.

HALDA A Halda céget 1887-ben alapította Mr. Henning Hammarlund, aki sok időt töltött azzal, hogy megtanulja a legkülönbözőbb technikákat. Írt is egy könyvet 1890-ben írógép címmel, amelyben általános tájékoztatót adott a gépekről, amelyeket gyártott, s közölte a cég felfedezéseit is. Alap-, elektromos és hordozható írógépekkel is betört a piacra.

ROYAL Egy neves felfedező, E. B. Hess 1906-ban kezdte el gyártani az első Royal írógépeket. Ez a gép el volt látva szegmenttel, sorváltó karral, és a munka írás közben is látható volt. 1926-ban mutatta be, s a mai modern hordozható gépek ennek alaptervének változatai.

REMINGTON A cég 1909-ben gyártotta az első gépet, és itt alkották meg az első zajtalanul működő írógépet. 1969-ben álltak le a gyártásával.

TORPEDO Hordozható írógépeket kezdtek el gyártani 1914-ben. Miután a gyártó cég tönkrement, a Remington társaság felügyelete alá került. A termelés 1964-ben leállt. A Torpedo volt a legjobb írógép, meghaladta a saját korát.

CONTINENTAL Ennek a hagyományos, négy soros, tabulátorral és kétszínű szalaggal ellátott, kiváló minőségű írógépnek a népszerűsége olyan nagymértékű volt, hogy 1914-re már évente hatvanezer darabot gyártottak.

UNDERWOOD USA F. X. Wagner 1895-ben tervezett írógépet, amelyet John T. Underwood fejlesztette tovább úgy, hogy a leírt betűk rögtön láthatóak voltak. Hatvanöt éven keresztül állította elő a legjobb és legnépszerűbb írógépeket. A modern gépek az Underwood mintájára készültek.

IBM Az International Business Machines, ahogy a világban ismerik: az IBM, 1961-ben bemutatta és forgalmazni kezdte korszakos találmányát. A gömbfejes írógép nagy előrelépést jelentett az elektromos írógépek gyártásában, egyben minő-

ségi változást az irodai munkában. Egy korra, a hidegháborús évekre jellemző történetet is gyakran emlegetnek ezzel kapcsolatban mostanában: 1976-ban az Egyesült Államok moszkvai követségén rendszerbe állított IBM Selectric villanyírógépek közül tizenhatot bedrótoltak a KGB ügynökei. A gömbfejes írógépek belsejébe a szovjet kémek kémelhárítók apró lehallgatóberendezéseket szereltek, ezek a betűket, számokat és írásjeleket tartalmazó fej mozgása alapján képesek voltak azonosítani a karaktereket. A követség épületének falaiba dugták el a jelek továbbításához felhasznált antennákat, amelyek az épületen kívülre továbbították az adatokat egészen nyolc éven keresztül.

*

(A legjelentősebb hazai író- és irodagép-múzeum Egerben, az Andrassy György Katolikus Közgazdasági Középiskolában van. Előzetes bejelentkezés után látogatható. Címe: 3300 Eger, Klapka György u. 7., telefonszáma: 36/510-060)

Mikszáth Kálmán: Magyarország lovagvárai (6.) Érsek - Újvár

Majd minden várhoz tapad valami esemény. Holics várából Bakics Péter, Detrekeő vár ura, elrabolta a Révay Ferenc uram nejét, Forgách Zsuzsannát. Galgóc várában ott van a Lehel tornya, melyet a marahánok ellen viselt háborúban építtetett a nagy kürtű vezér s melyben el is van temetve. Nyitra-Zsámbokrétón napokig tartózkodék Róbert Károly, midőn hadai Csák Máté ellen harcoltak. Egy hű solymára ide hozta meg hírért a győzelemnek; lihegve érkezett a csatatérről, kétélű kaszáját, melylyel viaskodott, tölgyfakoszorúval ékesítvén fel. A király megörült a hírnék s első hozóját nyomban ott megtette nemesembernek, »Zsámbokrétó« névvel s címerébe adta a kétélű kaszát. Sempthe várát 1657-ből egy hős asszony, Cséfalvay Pálné teszi emlékezetessé, akít a törökök elraboltak, de aki azokat útközben, amíg aludtak, leölte. Drégel nevét Szondy György dolga tartja. Tátika, Somlyó, Csobánc romjait a költő regéi aranyozzák meg.

Egyszóval valami apróság minden várral történt, de nem mindeniknek adhatunk helyet könyvünkben, a kiválóbbakra lévén kénytelenek szorítkoznunk.

Ezek között is első helyet érdemel Érsekújvár, melyet 1540 táján Várday Pál, esztergomi érsek építtetett a törökök ellen, a Nyitra vize partján, Leék, Görög, Gugh és Nyárhíd falvak összeszögellésénél.

Eleinte csak gúnyolódtak a primással:

– Papi vár. Míséssel fogják védeni.

De később a legfontosabb hadiponttá nőtte ki magát, melyért folytonosan versenyeztek, majd a török, majd az ausztriai ház, majd a hadakozó erdélyi fejedelmek. Az egész XVII. században szinte szakadatlanul folytak a harcok Érsekújvár kapui előtt.

Rudolf királytól elvette a várat Bocskay István, Bocskaytól megint visszazerezte az osztrák 1607-ben, az osztráktól újra elhódította Bethlen Gábor, amikor az őrség adta azt fel, elfogván és lefegyverezvén saját parancsnokát, Koháry Pétert.

Az osztrákok nagyon fájlalták a vár elesését, s a császár Bucquoi vezért bízta meg a visszahódítással:

– A vár a mienk legyen – mondá a császár –, akármennyi vérbe kerül is. Sőt a pénzt sem sajnálom.

Bucquoi nagy haddal indult ellene, és hét hétig ostromolta roppant erővel.

Már ingadozott a vár, feladási hírek szivárogtak ki az ostromlottak köréből s ezer ki-merülési jel mutatkozott. Bucquoi boldog volt, csak egy dolog keserítette, hogy a hódítás dicsőségét és a zsákmányt meg kell majd osztania a magyarokkal.

Az irigység rossz tanácsadó. Előhívatta a magyar tiszteket és így szólt, ő lévén a teljhatalmú:

– Önöket hazabocsátom. Nincs semmi szükségem a csapataikra.

De ezzel az elhamarkodott lépésével ugyancsak megjárta. Alig néhány napra ott termett ötezer huszárjával Horváth István s megtámadta Bucquoi uramat, kinek német zsoldosai nem bírtak elegendő ellenállást kifejteni, szétszórattak, mint a polyva, magát Bucquoi-t is egy Csongrádi nevű katona löfegyverteríté le. Szerencsés lövés volt: nemességet és dominiumot hozott Csongrádnyak.

1663-ban török kézre került a vár s huszonkét évig nyögte a félholdat, míg a töröktől gróf Caprara Aeneas nagy vérontás közt visszavette.

De úgy volt megírva a csillagokban, hogy a császár sohasem bírhatta sokáig.

Jött II. Rákóczi Ferenc, s az ő hatalmába került a vár. Itt székelte Berceányi Miklós sokáig, ideállítva a bástyákra a híres rézágyút, melyet az értéküket vesztett »pro libertate« garasokból öntetett, azt a feliratot komponálva rá:

Numus eram patriae, nervus belli atque moneta

Nunc libertatis vindico jure boans.

A haza pénze valék, harc eszköze és emelője,

Most a szabadságnak dörgve vivom jogait.

Rákóczi leveretése után az osztrák lerontatta a várat: hogy sohase lehessen többé másoké.

Az 1889-ben írt gyűjtemény 1926-os Révai-kiadása alapján

Képirás (8.)

Kókai Sándor cipészboltja helyén 1981 óta áll az új színházépület Újvidék belvárosában

A színészek már a spájzban vannak

Sokan még ma is úgy tartják, hogy vandalizmus történt, amikor Újvidék szűkebb belvárosának több utcáját is elbontották a múlt század hetvenes éveinek végén a nagy színházépítkezés miatt. A képen látható házak tehát ma már nem állnak, tégláikat porrá zúzták, vagy más építkezéseken újrahasznosították, az épületeket felrobbantották és ledőzerolták, helyükön évtizedek óta a színház monumentális márványépülete díszleg. A város egyik védjegye. Díszleg, való igaz ugyanis, hogy csodálatos lett az új építmény a városközpontban, grandiózusságában is lenyűgöző, a település ékessége, meggyőző, hatalmas, és melleleg a benne működő társulatok is méltán viselik a Szerb Nemzeti Színház megnevezést, hiszen már a régi, titói Jugoszlávia idején is az ország legjobbjai közé tartoztak. Mit sem változtat azonban ez a helyzetet, hogy a nézőtér ott van az ezernyi románcot és érzelmelt látott utcák helyén, a ruhatár valahol valakinek az egykori hálószobája táján, a büfé a sarkon, a jelmezzraktár meg talán a spájzban. Meg lehetett vol-

na talán építeni azt a színházat máshol is, közel van a Duna, akár a folyóparton is találhattak volna neki helyet. Vagy bárhol... Újvidék 1981-ben kapott új, modern arculatot: abban az évben adták át a színházat, akkor épült fel a Vojvodina sport- és üzletközpont, ismertebb nevén a Spens, és akkor készült el a Szabadság híd is, amelyet tizenhét évvel később, talán épp nagykorúsága tiszteletére, 1999-ben a NATO bombázott a Dunába. A rossz nyelvek szerint azonban a színház sokkal hamarabb megépülhetett volna, ha Kókai Sándor cipészmester, akinek sarki boltja látható a felvételünkön, nem egy temperamentumos dalmát menyecskét vesz feleségül, aki körme-szakadtáig harcolt a hatóságokkal, pereskedett és megnehezítette a hivatalnokok életét otthona és a család megélhetését biztosító bolt védelmében. Akárhogy legyen is azonban, a régi utcákkal, a régi épületekkel együtt a régi életmód is eltűnt, megsemmisült, mintha azt is eldőzerolták volna. Csak néhány régi fotográfia és anekdota őrzi még az emlékképeit. (SZIPA)